

נפרדים מהרצון לדבר עם השכנים

אי אפשר לעשות שלום עם אנשים שאיננו מבינים את השפה שלהם

רוב מוחלט מהתלמידים היהודים שלומדים ערבית עושים זאת מתוך רצון להשתלב בחיל המודיעין ובתפקידי מודיעין. באקלים הפוליטי הנוכחי ייתכן שזו צריכה להיות משימה חינוכית לאומית: להנחיל את השפה הערבית והתרבות הערבית לכולם, דווקא ממוטיבציה של שלום ודיאלוג

נאוה דקל

לחמש יחידות. בשנת תשע"ז ניגשו לבגרות בשפה הערבית 2,829 תלמידים. ד"ר יוני מנדל, מנהל המרכז ליחס יהודים וערבים במכון ון ליר, סקר בעבודת התזה שלו לאוניברסיטת קיימברידג' חמישים שנה של הוראת ערבית בארץ בין השנים 1935 ל-1985. לדבריו, "אלו שנים קריטיות שבהן התרחש השינוי הגדול ביחס לשפה הערבית, שהפכה משפת האזור

הפוליטית השוררת כיום בירושלים, האם החלטה כזאת תהיה בת ביצוע? לדברי סיגלית שושן, מפמ"רית ערבית במשרד החינוך, "זו הצעה שקשה ליישמה בשל סוגיית תקציב וכוח אדם". על פי נתוני משרד החינוך, כ־23 אלף תלמידים בכתי הספר היסודיים לומדים היום ערבית ובהתיבות הביניים – כ־140 אלף. בכיתות י"ב כ־4,100 תלמידים לומדים ערבית, וכאלף מתגברים

ימוד השפה הערבית במדינת ישראל הוא נושא טעון ביותר, המעורר שאלות רבות במישור הפוליטי, ההיסטורי, התרבותי, החברתי וכן, גם החינוכי. האם עלינו לחייב את כלל התלמידים בישראל ללמוד ערבית? ואם יוחלט שכן, הרף האווירה

צילום: רפי קוזץ

יוני מנדל: בתיכון למדתי ערבית כאילו שאני לומד לטינית, בלי מפגש עם ערבים ובלי לנהל שיחה

לשפה של מיעוט ילידי. יהודים שחיו פה בעבר ידעו ערבית וגם כתבו ויצרו בערבית. התקופה הנוכחית שבה אנחנו מפחדים מערבית ושונאים את השפה הזו היא חדשה בהיסטוריה של המקום. סקר שעשינו במכון ון ליר בשיתוף אוניברסיטת תל אביב בשנת 2015 הצביע על כך שכשיהודים מקשיבים לשפה הערבית התחושה הראשונה שעולה בהם היא פחד והשנייה שנאה. לפי הסקר, כעשרה אחוזים מהיהודים במדינה טוענים שיש להם ידע טוב בערבית וכי 17 אחוז מבינים את השפה או מסוגלים לנהל בה שיחה. רק אחוז אחד מסוגל לקרוא ספר בערבית. הפרדוקס המטורף הוא שיש פחד גם בקרב הערבים מפני מי שידע ערבית, כי הם מזהים אותו כשייך לשב"כ או 'משהו ביטחוני' אחר".

האם אפשר להתגבר על הפחד

הזה?

"זה אחד האתגרים הגדולים, ליצור מוטיבציה חיובית ולהתגבר על מחסום הפחד. היום המוטיבציה היחידה של תלמידים ללמוד ערבית היא גיוס לחיל המודיעין. אנחנו קבוצה של כחמישים חוקרים בשיתוף עם עמותת קרן אברהם שעובדים על הצעה להוראת ערבית מכיתה א' עד י"ב. מבחינה פדגוגית אנחנו חושבים איך נכון ללמד ילדים מגיל צעיר ולתת מענה גם לשאלות הרגשיות. איך גורמים לתלמיד לכתוב מייל לחבר ערבי או לרצות לקרוא ספר בערבית. למרות שהגישה במערב היא לנסות לשלב בין לימודי השפה המדוברת לספרותית, אני סבור שנכון להתחיל מהשפה המדוברת – כי היא מאפשרת תקשורת".

אתה מדבר על קשיים עמוקים

בהוראת השפה. ודאי מודעים להם במשרד החינוך.

"לדעתי משרד החינוך לא מעוניין בשינוי דרמטי. משרד החינוך קבע בהוראת הערבית סף מאוד נמוך של ידיעות ולא שינה את הנחות היסוד שלו, למרות שדורות שלמים של תלמידים שלמדו ערבית לא יודעים את השפה. מי שמלמדים את השפה יודעים ללמד ערבית ספרותית וללמד בעברית. קוראים סיפור ומדברים עליו בעברית. לומדים ערבית כאילו שאנחנו באירופה ולא חלק מהמזרח התיכון.

"במשרד לא מוכנים לקחת אחריות ולהגיד 'נכשלנו'. במקום זה הם אומרים שיש עלייה במספר לומדי הערבית. זו בעצם זריית חול, כי מלכתחילה מדובר בשלושה ארבעה אחוזים מכלל התלמידים. ◀

החזון צריך להיות שערבית היא שפת חובה ואי אפשר לקבל תעודת בגרות בלי ידיעת השפה. אף פעם לא היה חבר ערבי בוועדת המקצוע להוראת ערבית, ועכשיו יש אחד. משרד החינוך בורה מדיונים בנושא, כך שיש ממש ליקוי מאורות בתחום לימודי הערבית בארץ.

"צריך לדבר על האופן שבו מעוררים תלמידים ללמוד ערבית כדי שיוכלו ללכת למודיעין. המורים מביאים קצין מחיל מודיעין כדי לשכנע אותם ולוקחים אותם לגדנ"ע מזרחנים. אי אפשר לדבר עם משרד החינוך על הדברים האלו בצורה גלויה. הם טוענים שהכול בסדר, ואני טוען שצריך להיות שינוי מאוד גדול מבחינת התוכן ושיטת ההוראה, המורים והמפקחים. מתבקש שיחשבו על השאלה עם איזה ידע מצפים שתלמיד יצא מבית הספר. אני מאוד מקווה שנצליח לקדם שינוי ביחד."

מניין הידע והעניין שלך בשפה?
"בחרתי בלימודי ערבית בתיכון, עשיתי בגרות בהיקף חמש יחידות ושירתי במודיעין חיל הים. אחרי הצבא עברתי בבית הספר הדו-לשוני בירושלים. אחת האימהות שאלה אותי משהו בערבית ולא יכולתי לענות לה או אפילו לומר לה שאני לא מבין אותה. בתיכון למדתי ערבית כאילו שאני לומד לטינית, בלי מפגש עם ערבים ובלי לנהל שיחה. אני מרגיש שהערבית שלמדתי בעקבות המפגש הזה שינתה אותי מאוד: במה שאני קורא, במקומות שאני הולך אליהם ובמחשבה החברתית והפוליטית שלי. אני מבין היום שכדי שיהיה פה שינוי חיובי, צריך ללמוד ערבית כי שפה היא אחד הכלים הטובים ליצירת הבנה ושיתופי פעולה. לצערי לימוד ערבית הפך לסמן של נטייה פוליטית, אבל בעיניי זה בכלל לא קשור."

אתה לא מתייאא?

"יש הרבה אנשים שנותנים רוח גבית למהלך השינוי. יש חוקרים יהודים וערבים שיושבים ביחד ורוצים לנתק את הקשר בין לימודי השפה לחיל המודיעין. יש מורים שלמרות הקושי מקדמים ערבית מדוברת ומעשירים את השיעורים. הם כרגע מיעוט, אבל אני מקווה שבקרוב הם ייתנו את הטון."

על "ערבית אחרת" מדברים גם

בעמותת יוזמות קרן אברהם, ארגון יהודי-ערבי הפועל לשינוי חברתי ולקידום שוויון בין יהודים לערבים אזרחי מדינת ישראל. בראש העמותה עומדים מנכ"ל ערבי ומנכ"ל יהודי.

אני מבין היום שכדי שיהיה פה שינוי חיובי, צריך ללמוד ערבית כי שפה היא אחד הכלים הטובים ליצירת הבנה ושיתופי פעולה. לצערי לימוד ערבית הפך לסמן של נטייה פוליטית

"שפה היא לא רק מילים, היא יותר עשירה ממילים", טוענת בלהט מאי ערו, מנהלת תחום השפה כגשר תרבותי בקרן. ערו, מומחית להוראת שפה זרה, מדברת מניסיון: היא לימדה ערבית במגזר היהודי במשך

שש שנים, ובמשך ארבע שנים היתה מורה לעברית בחברה הערבית. כיום היא גם מלמדת ערבית את הצוות שעובד איתה ואינו דובר את השפה. בקרן אברהם פיתחו את התוכנית "יא סאלם" להוראת ערבית מדוברת בכיתות ה'-ו', שנכנסה לכמאתיים בתי ספר. "אנחנו חושבים שחשוב ללמוד קודם כול ערבית מדוברת, ולא ייתכן שמלמדים בחטיבות הביניים בארץ רק ערבית ספרותית", אומרת ערו. "לכן היה לנו חשוב לפתח את התוכנית ולהכשיר מורים ומדריכים. אחת הנקודות החשובות עבורנו היתה שהמורות תהיינה ערביות. האמידה שלנו היא שכשאת מכניסה מורה ערבי לבית ספר יהודי הלימוד מתחיל מהרגע שהוא מגיע. כולם, המורים והתלמידים, לומדים מתוך הקשר אתו עליו ועל התרבות שלו. זו חוויה נכונה יותר מאשר כשמורה מלמד על השפה והתרבות

לא ללמוד ערבית משיקולי "חיל המודיעין"

ולגרום לתלמידים לא רק ללמוד אותו אלא גם לאהוב אותו. אני יודעת שאני והמורים הוותיקים האחריים עשינו הכול כדי שזה יקרה. תלמידים באו אליי הביתה ללמוד או נשארתי בסוף יום הלימודים. כשמלמדים שפה צריך כל הזמן לקרוא, להקשיב ולהתמקצע. כשלימדתי לא היה יום שלא קראתי משהו בערבית. צריך לא רק לדעת את השפה, אלא להכיר את התרבות ולהבין אותה."

מה דעתך על הטענה שבלומדי השפה הערבית המורים מדגישים את החיבת הביטחוני?

"אני לא מאמינה שיש מורים שמדברים רק על ביטחון ורק על האפשרות ללכת למודיעין. הרי אי אפשר לחבב מקצוע על תלמידים כשמכניסים בהם פחד והפחד הזה הוא המוטיבציה היחידה ללמידה. אני באופן אישי לא התעלמתי מהצד הביטחוני, אבל באותה מידה אמרתי לתלמידים שאי אפשר לעשות שלום עם אנשים שלא מבינים את השפה שלהם. אמרתי להם בפירוש 'אל תבואו ללמוד ערבית רק כי אתם רוצים ללכת למודיעין'. כל הרעיון הוא שהם יאהבו את השפה ושיהיה להם כף ללמוד אותה."

רבים מן המורים לערבית שפנינו אליהם העדיפו שלא להתראיין. תופעה מוזרה ומעוררת מחשבה. יפה רוטשטיין, מורה לערבית שפרשה לאחר 36 שנות הוראה, הדרכת מורים, כתיבת תוכניות לימודים והערכת ספרי לימוד, אומרת שירידה ברמת הלימודים וברדישות של המורים מהתלמידים מאפיינת לדעתה את כל המקצועות, לא רק את לימודי הערבית. לימודי השפה קשים במיוחד, כי אי אפשר ללמוד שפה בלי למידה עקבית ועבודה גם בבית, ולכן יש תחרות קשה עם מגמות שקל יותר ללמוד בהן. זה כמובן משפיע על מספר התלמידים שבוחרים בלימודי השפה הערבית. הורים רבים אומרים לילדיהם שהשפה הזו אינה חשובה בעיניהם, ויש לזכור ששר החינוך לשעבר שי פירון ביטל את חובת הלמידה של המקצוע בכיתה י'.

"למרות כל הקשיים", אומרת רוטשטיין, "אנחנו לא יכולים להפסיק להשקיע בשפה הערבית, שהיא שפתם של כשני מיליון מאזרחי המדינה. נכון שחשוב מהו המסר שבא מלמעלה, אבל לפחות לדור שלי, של מורי הערבית, היה ברור שזו שליחות מיוחדת. ללמוד את השפה הערבית זה אומר לקחת מקצוע שנוי במחלוקת

MA בחינוך: טכנולוגיות ומערכות למידה באוניברסיטה הפתוחה

- תואר שני המיועד למעוניינים להתמחות בפיתוח מערכות למידה והדרכה בסביבה טכנולוגית ולהשתלב כמעצבי למידה והדרכה במערכת החינוך ובחברות וארגונים
- התכנית מקנה לסטודנטים ידע תאורטי ומעשי בפיתוח תכניות למידה ובשילוב והטמעה של טכנולוגיות במערכות למידה לסוגיהן
- התכנית מותאמת ברובה ללמידה מרחוק בעזרת טכנולוגיות מתקדמות
- הרשמה לתואר אפשרית בסמסטר סתיו ובסמסטר אביב

לפרטים נוספים:
<http://bit.ly/Educ-Tech>
 או סרקו את הקוד

האוניברסיטה
 הפתוחה
 הרבה מעבר לתואר

*3500
openu.ac.il

של האחר. גם בקורסים לערבית מדוברת למבוגרים שאנחנו מפתחים כיום, חשוב לנו להראות את היופי של השפה והתרבות הערבית".
 אני מבינה שמשרד החינוך אימץ את התוכנית מהשנה והיא פועלת בחסותו.
 "נכון. מצד אחד השגנו את המטרה – לימוד ערבית בבתי הספר היסודיים. אבל אנחנו חוששים מהאופן

"כשאת מכניסה מורה ערבי לבית ספר יהודי הלימוד מתחיל מהרגע שהוא מגיע. כולם, המורים והתלמידים, לומדים מתוך הקשר אתו עליו ועל התרבות שלו"

שבו הלימודים יתנהלו ואיננו בטוחים אם הם ישמרו על הקו שלנו וההוראה אכן תינתן למורים שערבית היא שפת הדיבור שלהם. היה לנו ויכוח על זה עם משרד החינוך, כי להם הנקודה הזו לא נראית חשובה. את הגישה שלנו אנחנו מיישמים גם בתוכנית שהתחלנו לפתח לפני שלוש שנים – 'עברית בסלאם' – הוראת עברית דבורה בבתי ספר ערביים. בתוכנית הזו אנחנו מתעקשים שהמורים יהיו יהודים שהשפה העברית היא חלק מהתרבות שלהם".

לפני כשנה אישר משרד החינוך תוכנית לימודים לכיתות ה'-ו' המבוססת על הוראת השפה המדוברת בשילוב מיומנויות של ראשית הקריאה והכתיבה. במהלך שנת הלימודים תשע"ו, לפי מפמ"רית ערבית סיגלית שושן, שסירבה להתראיין במישרין לכתבה זו, "התוכנית מתמקדת בשיח בערבית מדוברת בנושאים יומיומיים. המטרה היא להגביר את המוטיבציה של הלומדים הצעירים ללמוד את השפה הערבית, לטפח בהם את אהבת השפה ואת הסובלנות כלפי דוברי שפות אחרות, ולא פחות מכך, להכין אותם לקראת המשך לימוד הערבית בחטיבת הביניים. הלימוד במסגרת התוכנית חווייתי וישולבו בו עד כמה שניתן שירים, משחקים, סיפורים, סרטונים ועוד, במטרה להגביר את ההנאה מלימוד השפה".